

tanulták meg a fehér ember gondolkodásmódját”. Befejezésül álljon itt mindannyiunk számára, talán nem haszontalan:

1. Beszélj világosan és lassan, használj köznapi szavakat, hogy elkerüld a félreértést!
2. Kerüld minden becsmérő megjegyzést!
3. Ne tegyél fel személyes kérdéseket!
4. Hallgasd meg figyelmesen!
5. Ne használd a “talán” szót!
6. Cselekedj jót, hogy értékeljenek!
7. Ne csapj nagy hűhót a csecsemők és a kisgyerekek körül!
8. Ne kötekedj!
9. Ne legyél komoly, neved és érezd jól magad!
10. Ne kritizáld a navajok vallását!

Horváth Szabó Katalin

TANDÍJVIZSGÁLATI ELŐZETES

A tandíjjal kapcsolatos vizsgálatunkat egy hosszabb és átfogóbb kutatás első lépésének tekintjük. Ez az alapkutatás az egyetemi és főiskolai hallgatók társadalmi összetételét és szociális helyzetét vizsgálja OKTK támogatás alapján. Az elnyert összeg lehetővé teszi, hogy a tandíjjal kapcsolatos hallgatói véleményeket lekérdezzük egy úgy összeállított kérdőív segítségével, amelyből a hallgatók társadalmi összetételéről is előzetes képet kapunk.

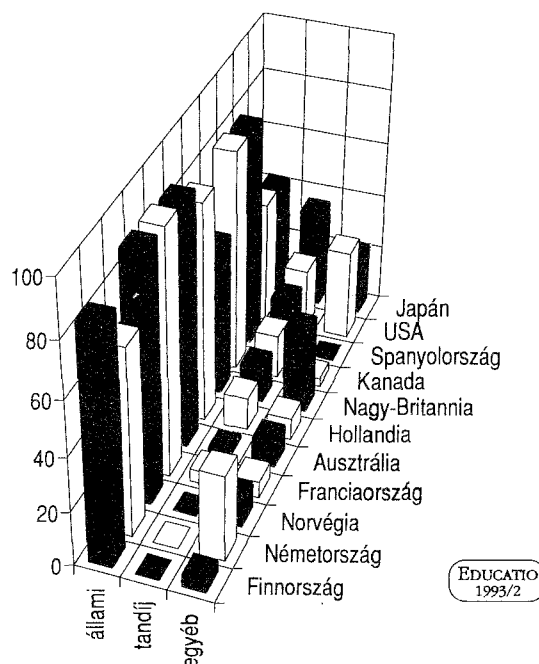
A felsőoktatásban részesülő hallgatók problémái a fejlett országokban is az empirikus szociológiai kutatások tárgyát képezik. Az NSZK-ban 1951-ben volt először ilyen vizsgálat, melyet rendszeres időközönként újabbak követtek. Ezeknek a kutatásoknak a német társadalom számára való fontosságát jól mutatja, hogy a felsőoktatás területén illetékes német minisztérium (Bundesministerium für Bildung und Wissenschaft) anyagilag támogatja ezeket a kutatásokat, döntéseiben és intézkedéseiben ezek eredményeit figyelembe veszi. A rendszeres időközönként lefolytatott kérdőíves vizsgálatok kiterjednek a hallgatókat érintő szinte minden kérdésre, a társadalmi és szociális helyzetüktől kezdve a politikai orientációnak át egészen a végzésük utáni elképzeléseikig. A kontinuitás lehetővé teszi a korábbi eredményekkel való folytonos összehasonlítást. Emellett a kérdőívek esetenként speciális hallgatói csoportok helyzetének vizsgálatára is kiterjednek, így pl. 1988-ban a fogyatékos és krónikusan beteg [behinderte und kronisch Kranke] hallgatók körülményeit firtatták.

Magyarországon az empirikus felsőoktatás-kutatás az 1970-es években bontakozott ki. A kutatások a *Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpontban* folytak, eredményeik több kötetben láttak napvilágot. Kutatásunk szempontjából e tanulmányok közül számunkra különösen azok jelentősek, amelyek a hallgatóság társadalmi összetételével és életkörülményeivel foglalkoztak, mivel lehetővé tesznek bizonyos összehasonlításokat.

Ezek a kutatások nem érintették a tandíj kérdéseit, mivel a tervezéskor a körülményei között a piac felé nyitó gondolkodás a 70-es évek felsőoktatásában még nem jelent meg. A felsőoktatás iránti fokozódó társadalmi igények hatására a 80-as évek e témájú publikációi már kitérnek a tandíjra, bemutatva annak alkalmazását a fejlett országokban, ezzel egyfajta alternatíváját is megfogalmazva az akkori-jelenlegi felsőoktatásba való bekerülési lehetőségeknek. Magyarország számára a tandíj szempontjából modellként szóba jöhet országok maguk is eltérő mértékben támaszkodnak a hallgatók anyagi erőforrásaira.

1. ÁBRA
A felsőoktatási intézmények bevételeinek forrása*

* Az adatok megtalálhatóak az EDUCATIO 1992/2-es számában (241. p.)

Jelenlegi kutatásunkkal azt vizsgáljuk, hogyan vélekednek a hallgatók ma Magyarországon a tandíjfizetés lehetőségéről. A problémát az alábbiak szerint vettük szemügyre.

Objektíve tudnak-e egyáltalán tandíjat fizetni a hallgatók, áll-e rendelkezésükre olyan jövedelemforrás, (pl. szülői, vagy saját kereset) amelyet tandíjfizetésre fordíthatnak. A kérdés vizsgálatakor abból indultunk ki, hogy a hallgató bevételeit részben saját esetleges keresetei jelentik, részben pedig (valószínű nagyobb részben) külső források (pl. szülők, ösztöndíj). Mértéki próbáltuk ezért a hallgató havi átlagos összbevételét pénzben és természetben, valamint annak a háztartásnak a jövedelmét amelyben a hallgató él. A finomabb megközelítés érdekében kérdeztük a hallgató bevételeinek és kiadásainak szerkezetét is, illetve a háztartásnak mellékjövedelmeit is.

Második fő kérdésünkneljebb abból indultunk ki, hogy a hallgatók többsége elutasítja a tandíjfizetés gondolatát, azonban vizsgálni szeretettük volna ennek okait. Feltételezésünk szerint ugyanis a hallgatók tandíjfizetési hajlandóságát alapvetőleg két tényezőcsoport befolyásolja, mégpedig anyagi okok és a felsőoktatás jelenlegi állapotáról alkotott véleményük. A pontosabb mérés érdekében a tandíjfizetéssel való esetleges egyetértést ill. elutasítást nem csak a jelenlegi magyar helyzetre vonatkoztattuk, hanem általános értelemben is feltettük. A felsőoktatás állapotáról alkotott véleményeket azzal próbáltuk mérni, hogy a kérdezett mire fordítaná a tandíjából befolyó összeget az általa látogatott intézményben.

Fontosnak tartottuk annak a kérdésnek a vizsgálatát, hogy a tandíj esetleges bevezetésének milyen hatása lehet a hallgatókra, nem csak anyagilag, hanem politikailag is. A kérdést úgy tettük fel, hogy „mi történne, ha a következő félévben annál nagyobb összegű tandíjat kérnének tőled, mint amit ki tudnál fizetni?”

Végül megkíséreltük a tandíjprobléma egyéb összetevőit is megragadni. Úgy gondoltuk, egyáltalán nem közömbös, hogy az esetleges tandíj összege hová folyik be, azaz ki rendelkezik fölötté, milyen alapon állapítják meg az összeg nagyságát, az esetleges tanulmányi hitel milyen formáját tartják a hallgatók a maguk számára a legelfogadhatóbbnak, és véleményük szerint kinek kell finanszíroznia alapvetőleg a felsőoktatást. Megkíséreltük mérni annak az összegnek a nagyságát is, amit a hallgatók tandíj helyett, teljesen önkéntes hozzájárulásuk alapján fizetnének intézményük fiktív oktatási célú alapítványa számára, és lehetővé tettük, hogy minden olyan véleményüket kifejtsek, amire a kérdőív összeállításánál figyelmen kívül hagyunk.

Az alábbiakban összefoglaljuk az első eredményeket. A felsőoktatásban résztvevő hallgatók nagy része nem zárkózik el mereven egy esetleges tandíj bevezetésétől (52% teljesen egyetért, 16% teljesen elutasítja), nem tartja azt eleve elhibázott lépésnek, sokkal inkább csupán annak körülményeivel és időzítésével nem tudnak egyetérteni; a tandíjrendszer mostani és ilyenképpen történő bevezetését a kérdezettek csaknem háromnegyede inkább elhibázott lépésnek tartja és kritizálja.

A tandíj bevezetésével többé-kevésbé egyetértők főleg a felsőoktatás jelenlegi helyzetét, nehézségeit hozzák fel indoklásul, s a tandíj bevezetésétől valószínűleg jobb ellátást, magasabb színvonalú oktatást várnak legfőképpen. A tandíj bevezetését ellenzők, főként azok, akik elsősorban a jelenlegi körülmények között nem látnak lehetőséget erre, válaszukat elsősorban mások gazdasági helyzetével és saját maguk pénzügyi nehézségeivel indokolják, de sok esetben a tandíj bevezetésével elérendő célokat illetve azok megvalósíthatóságát illetően is szkeptikusabb a véleményük. A megkérdezett hallgatók a befolyt összeget az intézményen belül elsősorban tanulmányi, szakmai programokra, illetve segélyezésre fordítanák, s csak kisebb mértékben érdeklépviseletre valamint egyéb jellegű intézményi szolgáltatásokra: kulturális, jóléti célokra, szórakozási lehetőségekre.

I. TÁBLA

*„Ha a tandíjat bevezetik, ott ahol jelenleg tanulsz, véleményed szerint mire kellene a tandíjából befolyt összeget fordítani?” (az említések %-os gyakorisága)**

A szakmai infrastruktúra fejlesztésére (labor, műszerek stb.)	57
Kvalifikáltabb oktatók szerződtetésére	51
Jobb jegyzetellátásra	49
A rászoruló hallgatók jobb anyagi támogatására	44
Külföldi tanulmányi utakra	43
A tantárgyak szabad választása és átcsoportosítása rendszerének (kredit rendszer) kiépítésére	42
A szabad tanárválasztás megvalósításának elősegítésére	39
A tudományos diákkörök és szakkollégiumok támogatására	30
Az intézmény pénzügyi autonómiájának elősegítésére	29
Az oktatók magasabb díjazására	25
A menzakerülmények javítására	24
Diákparlament működtetésére	20
Tudományos rendezvények megtartására	18
Az intézményi sportélet fejlesztésére	15
Szórakozással összefüggő célokra (filmklub, disco stb.)	10
Egyéb célokra	2

* A számok összege nem egyenlő 100-zal, mert egy kérdezett 5 választ említhetett.

A tandíj bevezetése esetén a felsőoktatásban résztvevők túlnyomó része nem egységesen állapítaná meg a befizetendő díjat, hanem különféle szempontokat is figyelembe venne a végösszeg kialakítása során. A legtöbben a hallgatók szociális helyzetétől (89%) és/vagy a hallgatók tanulmányi eredményétől (77%) tennék függővé a befizetendő tandíjat. A kérdezettek csaknem fele venné figyelembe valamilyen módon az oktatási intézmény színvonalát, míg valamivel több mint egyharmaduk az intézmény, kar, szak típusát is tekintetbe venné a végösszeg megállapításakor.

Mindezeket figyelembe véve a főiskolások és egyetemisták átlagosan 7.700 Ft-ot tartanak elfogadhatónak egy félévre fizetendő tandíjként, a kérdezettek személy szerint azonban ennél valamivel kevesebbet, 6.450 Ft-ot lennének képesek kifizetni félévenként. Ennek megfelelően a (korábban) tervezett havi 2.000 Ft-os összeg – egy félévre 8–10 ezer Ft – a hallgatók 43%-a számára nagy, további 24% számára pedig elviselhetetlen terhet jelentene. Saját terheiknél azonban sokkal nagyobbak vélik a hallgatók mások, azaz a hallgatók többségének terheit, ami persze a szociológiában egyáltalán nem ismeretlen jelenség.

II. TÁBLA

„Mi történne, ha a következő félévben nagyobb összegű tandíjat kérnének tőled, mint amennyit ki tudnál fizetni?” (átlagok, ahol 1=egyáltalán nem valószínű, 5=szinte biztos)

Megpróbálnám a döntés megváltoztatását elérni	3,75
A tanulás mellett (több) munkát vállalnék	3,73
Tanulmányi szerződést kötnék, vagy ösztöndíjat, támogatást kérnék	3,62
Tiltakozóakcióban vennék részt	3,16
Radikálisan csökkenteném kiadásaimat	3,03
Több pénzt kérnék a szüleimtől, eltartóimtól	2,70
Egyéni felmentést kérnék a tandíjfizetés alól	2,70
Abbahagynám, vagy megszakítanám tanulmányaimat	2,02

A kérdőívet kitöltő diákoknak 8 válaszlehetőség közül kellett kiválasztaniuk a számukra legfontosabb 3 erőforrást, s a válaszadás után a teljes képzési költséget 100 százaléknak tekintve e pénzösszeget a három kiválasztott „szereplő” között elosztaniuk. A hallgatók túlnyomó része (88%) egyetért azzal, hogy az államnak mindenképpen részt kell vállalnia a felsőoktatási képzési költségekből, s az így vélekedők a hozzájárulás mértékét átlagosan 54%-osnak szeretnék. A kérdezettek 43–45%-a vonná be az első három hely valamelyikén a hallgatói, a családi és az alapítványi erőforrásokat, míg a leendő munkáltatók és az önkormányzatok szerepvállalását a kérdezettek egynegyede tartaná kívánatosnak.

A vizsgálat további eredményeitől azt várjuk, hogy a nyert információk alapján egy olyan előzetes képet kapunk a hallgatók anyagi helyzetének szintjéről, szüleik társadalmi csoportjáról, a tandíjhoz való viszonyulásukról, amely alapján bizonyos következtetéseket vonhatunk majd le a felsőoktatás átalakításának a hallgatók által kívánatosnak tartott irányáról, a tandíj bevezetése által az anyagi ellehetetlenülés veszélyébe kerülő hallgatói csoportokról, és nem utolsósorban olyan problémákról, amelyek jelentőségük alapján további részletesebb vizsgálatot igényelnek.

Papházi Tibor & Szemerszki Mariann

A FELSŐOKTATÁS DIÁKSZEMMEL

A felsőoktatás helyzete, lehetőségei, kilátásai ma az oktatás, vagy akár az egész társadalom szempontjából kulcsfontosságú és igen aktuális problémakör. Felmérésünk során a legin-